

XALQ OG'ZAKI IJODI ORQALI OILADA FARZANDLARNI KITOBXONLIKKA TARBIYALASH

Sabirova M.

Ajiniyoz nomidagi NDPI, Pedagogika kafedrasi katta o'qituvchisi

I'yasova Z.

Ajiniyoz nomidagi NDPI, Pedagogika kafedrasi assistant o'qituvchisi

Tayanch so'zlar: kitob, kitobxonlik, oila, farzand, kitobxonlik madaniyati, xalq og'zaki ijodi, pedagog.

Ключевые слова: книга, чтение, семья, ребенок, культура чтения, фольклор, педагог.

Key words: book, reading, family, child, reading culture, folklore, teacher.

Резюме:

Kitob - axborot, g'oya, tasvir va bilimlarni saqlash va tarqatish, ijtimoiy-siyosiy, ilmiy, estetik qarashlarni shakllantirish vositasidir. Ushbu maqolada xalq og'zaki ijodi orqali oilada farzandlarni kitobxonlikka tarbiyalash va oilada farzandlarni kitobxonlikka o'rgatish masalalari haqida so'z yuritilgan.

Резюме:

Книга является средством хранения и распространения информации, идей, образов и знаний, а также формирования общественно-политических, научных и эстетических взглядов. В данной статье говорится о воспитании детей к чтению в семье и обучении детей чтению в семье посредством фольклора.

Summary:

A book is a means of storing and disseminating information, ideas, images and knowledge, as well as the formation of socio-political, scientific and aesthetic views. This article talks about raising children to read in the family and teaching children to read in the family through folklore.

Kitob - axborot, g'oya, tasvir va bilimlarni saqlash va tarqatish, ijtimoiy-siyosiy, ilmiy, estetik qarashlarni shakllantirish vositasidir. Davlatimiz rahbari tomonidan mamlakatimizda amalga oshirilayotgan ma'naviy-ma'rifiy islohotlar jarayonida kitobxonlik madaniyatiga ham alohida e'tibor qaratildi. Ushbu ijtimoiy harakatlar o'z fikrlari va dunyoqarashiga asoslangan, faol ommaviy saviyaga ega bo'lgan, bilimli va ma'naviy yoshlarni har tomonlama to'liq hokimiyatga erishishga o'qitishni o'z ichiga oladi. Shu bois, mamlakatimiz rahbari Sh. Mirziyoyevning 2017 yil 13 sentabrda qabul qilingan "Kitob mahsulotlarini nashr etish va tarqatish tizimini rivojlantirish, kitob mutolaasi va kitobxonlik

madaniyatini oshirish hamda targ'ib qilish bo'yicha kompleks chora-tadbirlar dasturi to'g'risida"gi PQ-3271-son qarori xalqimizning yosh avlodlarini ular kitobxonlik va kitobxonlik muhitini rivojlantirishda muhim rol o'ynashini ta'kidlaydi. Qarorda oldimizda turgan dolzarb muammolar borligi va ularni keng omma miqyosda hal etish zarurligi aniq ko'rsatilgan. Ayniqsa, xalqimiz birinchi navbatda yoshlarni ma'rifatli bo'lishga, badiiy estetik talablarga mos kelishiga, sifatli kitoblarni nashr etishga, joylarga, ta'lim muassasalariga o'z vaqtida va maqbul tarzda yetkazilishiga g'amxo'rlik qildi, milliy adabiyotning tanlangan namunalarini e'tiborga oldi, ularni ijtimoiy tarmoqlarga kiritdi, bolalarimizni bolaligidan adabiy kitob o'qishga qiziqtirishga alohida e'tibor qaratdi.

Aynan oilada farzandlarni kitobxonlikka o'rgatishda xalq og'zaki ijodi mihim ahamiyat kasb etadi.

Xalq og'zaki ijodi qadim zamonlardan bo'yon jahon xalqlarining, shu jumladan o'zbek xalq pedagogikasining ham muhim tarbiya vositasi bo'lib kelgan. Xalq og'zaki ijodining turli janrlari oilada bolalarni tarbiyalashda vositasi sifatida hozirgacha foydalanib kelinmoqda. Oilada bolalarni tarbiyalashda maqollar, afsona va rivoyatlar, ertak va dostonlar, masallar katta ahamiyatga ega.

Maqollar xalqning og'zaki ijodi hisoblanadi-da, dastlab uni bir kishi yaratadi. Ma'noli gapdan huzurlangan odamlar uni eslab, keyin o'z nutqlarida ishlatadilar. Shunchaki aytmay unga jilo beradilar, o'zlaridan yana bir ma'no qo'shadilar. Ibratli gaplar shu zaylda odamlar tiliga ko'chadi. Ayrim maqollar yuz yillardan beri tildan tushmay keladi. Bir so'z bilan aytganda, maqollar xalqning uzoq davrlar mobaynida erishgan hayotiy tajribasidan hosil bo'lgan iboralar, xalq donishmandligining billur tomchilaridir.

Maqollar orqali oilada bolalarda bilimlilik, kasb-hunarga ega bo'lish, adolat, insoniylik, sadoqat, kamtarlik, jasorat, shirinso'xanlik, poklik, vafodorlik, do'stlik, mardlik, mehnatsevarlik kabi axloqiy xislatlar tarkib topadi. Aksincha, bilimsizlik, nodonlik, manmanlik, nomardlik, vafosizlik kabi xislatlarga nisbatan murosasizlik tarbiyalanadi.

Qo'shiqlar qadimdan xalq orasida keng tarqalgan. Ular asosan kuyga solinib ijro etilgan. Qo'shiq aslida keng ma'noli tushuncha bo'lib, o'z ichiga bir qancha turlarni oladi. Ular orasida mehnat va marosim qo'shiqlari, hunarmandchilik, chorvachilik, dehqonchilik bilan bog'liq qo'shiqlar, mavsum qo'shiqlari, lirik qo'shiqlar va boshqalar bor.

Qo'shiqlarda alohida kishilarning shodlik va g'ami, his-hayajoni tuyg'ulari, fikr-mulohazalari ifodalansada, ularda asosan keng xalq ommasining orzu-umidlari, o'y-xayollari, ijtimoiy munosabatlari, urf-odatlarini, dunyoqarashi mujassamlashgan. Shuning uchun ham ularda shu xalq tarixi muayyan darajada badiiy ifodasini topgan bo'ladi.

Qo'shiqlar hayotiy voqelikni badiiy ifoda etganligi sababli kishilar ko'ngliga tez yetib boradi. Ana shu sababli ham oilad bolalarni tarbiyalashda mazkur xalq og'zaki ijodi janrining o'rni katta. Masalan, bolalarni «salomlashish»ga o'rgatish ularni tili chiqishi bilanoq boshlanadigan va ota-ona hamda oiladagi kattalar oldida turgan dastlabki pedagogik faoliyat – insoniy burch hisoblanadi. Qo'shiqlarda o'z farzandini «salomlashish»ga o'rgatgan ota-ona maqталadi, taqdirlanadi:

*Qizil-qizil olma terdim, tepa shohidan egilib,
Qizlarjon o'tib boradir sochbog'i yerga tegib,
Salom bersam alik oldi tol xivichdek egilib,
O'stirgan onangga rahmat, o'lmagaysan ko'z tegib.*

Aks holdagi ko'rinishlar qattiq qoralanadi. Ota-ona tiurli ta'na va isnodga qoladilar:

*Ikki yuzing pishgan olma,
Noz etib hargiz burolma,
Ishdan hech bo'yin tovlama,
Chiroylisan, ko'rdik kelin.
Onang seni o'stirgan ham,
So'zlarimni uqqin tamom.
Kattalarga bergin salom,
Shunda qadring ortar kelin.*

Ota-ona obro'si. «Avtoritet» so'zi lotinchadan tarjima qilinganda, ta'sir etish, kuch degan ma'noni bildiradi. Avtoritet bolalar uchun «ataylab» maxsus hosil qilinishi mumkin emas. U ota-onalarning o'zlari bilan bog'liq. Uning o'zagi – ota-onalarning xulq-atvori, ularning g'oyaviy va madaniy qiziqishlari, xatti-harakatlari, ishga, fikrga, odatlarga, munosabatida.

Pedagog olimlarning fikricha, «haqiqiy avtoritet ota-onalarning fuqarolik faoliyati, fuqrolik tuyg'usi, bola hayoti haqidagi bilim, unga ularning yordami va ularning bola tarbiyasiga mas'ulitiga asoslanadi».

Agar ota-onalar bola hayoti haqidagi to'liq bilimga ega bo'lsa, unga e'tibor qaratadi, ana shunda bolalar ularni haqiqatdan ham hurmat qiladi.

Ota-onalar ularning bolalari o'sishi, o'zgarishini esda tutishlari kerak. Ta'lim muassasasidagi har bir dars, har bir o'qilgan kitob, yangi uchrashuvlar bolalarning odamlarning xarakteri, o'zaro munosabatlari bilan tanishishlarini chuqurlashtiradi. Ma'lum bo'ladiki, ota-ona obro'si beshikdagi vaqtdagidek qoladi, deb o'ylash to'g'ri bo'lmaydi.

Shuni ta'kidlash kerakki, ota-ona obro'sini so'z va ish birligi mustahkamlaydi. Bolalar bizga juda diqqat bilan e'tibor bilan qarashadi va ular bizning xatti-harakatlarimizdagi so'z va ish mos kelmasligini payqashsa – bu biz uchun

haqoratning boshlanishi. Chuqur o'ylamasdan, bajara olishingizga ishonch hosil qilmasdan bolaga hech narsa va'da qilmaslik lozim.

Ota-ona obro'sini shakllantirishda hal qiluvchi rolni ularning o'z so'zga munosabati o'ynaydi. Talablar ohang va mazmun jihatdan jiddiy va dadil bo'lishi kerak.

Inson ham tabiatning bir mo'jizasi bo'lganligi bois, oilada bolalarni tabiat vositasida tarbiyalash ularning barkamol bo'lib voyaga yetishlarida muhim ahamiyatga ega. Chunki tabiatga munosabat, unga bo'lgan g'amxo'rlik to'yg'usi inson shaxsi madaniyatining bir belgisiga aylanadi.

Har bir inson, albatta tabiatdan zavq olishni istaydi. Ammo bu degani hali tabiatga muhabbat degani emas. Tabiatga muhabbat uni tushunishdan, uning go'zalliklarini anglashdan, tabiat bilan munosabatga kirishishdan boshlanadi.

Tabiat ham insonda insonda kuzatuvchanlik, sezgirlik, nazokatlilikni tarbiyalaydi. Bu insonda ikki tomonlama namoyon bo'ladi: biri tabiatga munosabat orqali, ikkinchisi o'z-o'ziga munosabat orqali.

Inson ma'naviyatini tarbiyalashda san'atning o'rni beqiyosdir. San'at inson tuyg'ularini boyitib va rivojlantirib, uning hayotini ma'naviy jihatdan yanada yaxshilaydi va mazmunli qiladi. Chunki san'at insonning go'zallikka bo'lgan ehtiyojlarini qondirish, uning didini shakllantirish, ijodiy qobiliyatini kamol toptirish bilan ularni jaholatda saqlaydi, ezgulik sari yetaklaydi. Bu bilan san'at insoning ma'naviy o'sishiga imkon beradi, eng murakkab muammolarni hal etishiga, hayotda o'z o'rnini topishiga ko'maklashadi. Lekin buning uchun avvalo, san'atni tushunish, u bilan oshno bo'lish, uni yoshlar ongiga singdirish lozim.

Xulosa o'rnida shuni aytish joizki, oilada bola tarbiyasi jarayonida kitob o'qish, kishi undan chiqariladigan ijobiy xulosani ham o'z hayoti va faoliyatiga singdirib, undagi ezgu g'oyalarni jamiyat rivoji, oila farovonligi yo'lida targ'ib qila oladi. Zero, kitob mutolaasining jamiyat taraqqiyotida tutgan o'rni, yoshlar tarbiyasi va ma'naviy dunyoqarashini shakllantirishidagi ahamiyati bugun yurtimizda amalga oshirilayotgan islohatlarda o'z tasdig'ini topmoqda. Har tomonlama yetuk, ma'nan baquvvat avlodni tarbiyalashda kitobga tayanish, ular qalbida mustahkam tafakkur ildizlarini uyg'otishda kitob mutolaasi doim dolzarb masala bo'lib qoladi.

Adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 13-sentabrdagi PQ-3271-sonli qarori. Lex.uz
2. Musurmonova O. Oila ma'naviyati – milliy g'urur //O'quv qo'llanma. – T.: O'qituvchi, 1999. – 200 b.
3. Nishonova S. Ezgulik yo'li. – T.: Ma'naviyat, 2000, 25-26-bet
4. Pedagogika /A.Q.Munavvarovning umum. tah. ostida. – T.: O'qituvchi, 1996. – 200 b.